

Denne artikkelen ble først publisert i NLA's årsskrift for 1990, s. 101-109. Etter en forklaring av begrepet "bærekraft", gjengir jeg tanker om en [framtidrettet fornuft](#) i Brundtlandkommisjonens innstilling fra 1987, viser til muligheter for å korrigere og supplere denne med det gode [forbilde](#) slik vi møter det hos Pestalozzi og i Bjørnsons uttrykk "[kjærlighetens gjenskapermakt](#)" (en bærekraft som er sterkere enn fornuften), og slutter med å vise til ham som kan bære selv når både vår fornuft og kjærlighet svikter: [Pie Jesu, qui tollis peccata mundi](#). Begynnelsen av ny side i den trykte utgaven er markert med tall i skarpe klammer.

[101]

Bærekraftig oppdragelse

Av Stein Wivestad

Forelesning ved semesteråpningen, NLA våren 1990

Oppdragere prøver å gi det beste av sin erfaring videre til neste generasjon, gi dem del i det som kan holde livet oppe. Skal vi snu de negative utviklingstrekk som verden er preget av, trenger vi en framtidrettet fornuft. Men det er ikke tilstrekkelig med gode prinsipper. Vi voksne bør være gode forbilder som barna kan ha tillit til, selv om de er klar over våre feil og mangler. Bærekraftig oppdragelse kan bygges av fornuft og forbilde. Det gir håp for framtiden. Samtidig må vi være så realistiske at vi innrømmer at alle menneskelige byggverk er begrensede og mangelfulle.

Bærekraft er en kraft som holder noe oppe. Foran ei bru som jeg ofte går over om sommeren, står det følgende skilt:

GÅ VARSOMT
MAX 5 PERSONER

Skiltet forteller noe om bruas bæreevne eller bærekraft. Ei bru bør ha tilstrekkelig bærekraft slik at vi kan komme trygt over til den andre siden.

Oppdragelse er en mangfoldig oppgave. Det trengs mange ord for å gi en god forståelse av hva den innebærer. Etter min mening er kjernen i oppdragelsen det ansvar vi som voksne har overfor neste generasjon. Gjennom oss lærer barna hva det er å leve som menneske. Oppdragelse kan oppfattes som livshjelp, en innvielse i det å være menneske, en hjelp til å leve. Oppdragelsesoppgaven aktualiserer derfor de grunnleggende livsspørsmålene. Spørsmål om mål for oppdragelsen og mål for livet henger uløselig sammen. En bærekraftig oppdragelse skal hjelpe barna over den avgrunn av problemer som møter oss i verden ett tusen ni hundre og nitti år etter Kristi fødsel. Hva er det som gir bærekraft i livet for oss og våre barn? Er det prestasjoner og konsum som er det viktigste?

[102]

Fra Skjernøy utenfor Mandal, SW 1978

Framtidsrettet fornuft

Brundtlandkommisjonens rapport, *Vår felles framtid*, ble lagt frem i 1987. Den inneholder en rekke gode tanker. Jeg vil nevne to viktige punkter: Vi må produsere mer - av mindre. Og vi må fordele det som er produsert rettferdig.

1. Vi må kjempe mot forurensning ved å "produsere mer av mindre". Vi må bruke mindre energi i verden som helhet, bl.a. ved å finne fram til produksjonsmåter som er mindre energikrevende enn de vi har nå. Og vi må være mer varsomme med å utnytte naturens råstoffer. Forbruksmønsteret i vestens overflodssamfunn må endres, slik at vi ikke stjeler livsgrunnlaget fra mennesker i andre deler av verden eller fra våre barn.

2. Vi må finne fram til rettferdige måter å fordele på. Fattigdomsproblemet og sulten i verden er først og fremst et fordelingsproblem.

De fleste vil være enig i disse prinsippene. Men hva så? Fortsetter vi å leve som om vi ikke hadde skjønnet hva som står på spill? Jeg tror det. Og jeg tror at den store utfordringen i 90-årene blir å få prinsippene til å slå igjennom i [103] praksis. Dette pedagogiske poeng framheves også i Gro Harlem Brundtlands forord:

Verdens lærerstand vil ha en avgjørende rolle å spille i å **presentere** rapportens budskap for ungdommen.

Hvis det ikke lykkes oss å få vårt påtrengende budskap igjennom til vår tids foreldre og beslutningstagere, risikerer vi å undergrave våre barns fundamentale rett til et sunt og levende miljø. Hvis vi ikke er i stand til å nå tanker og følelser (translate our words into a language that can reach the minds and hearts) både hos unge og eldre mennesker, vil vi ikke være i stand til å gjennomføre de omfattende sosiale endringer som er nødvendige for å rette opp kursen.

Kommisjonen har avsluttet sitt arbeid. Vi oppfordrer til felles anstrengelser og til nye normer for atferd på alle nivåer til felles beste. (Verdenskommisjonen...1987, s. 12/xiv i den norske/engelske utgaven).

Kommisjonen utfordrer oss til holdningsendring og ny livsstil. Det trengs virkelig omvendelse. Mye kan sikkert gjøres for å levendegjøre og aktualisere kommisjonens budskap. Spørsmålet er imidlertid om budskapet i seg selv har tilstrekkelig bærekraft til å kunne forandre folks sinn og hjerter. Hvilken livsforståelse og hva slags menneskesyn er det kommisjonen bygger på?

Et nøkkelbegrep i innstillingen er "bærekraftig utvikling", som er en god oversettelse av "sustainable development". Dette uttrykket er antakelig en språklig nydannelse, formet gjennom kommisjonens arbeid. Det uttrykk som synes å ligge nærmest i *Encyclopædia Britannica* fra 1986 er "sustained yield", opprettholdt avkastning, dvs. jakt og fiske som ikke overbeskatter ressursene, men tvert om holder dem oppe. Kommisjonen bryter med vårt århundres naive utviklingsoptimisme gjennom det kvalifiserende ordet bærekraftig (sustainable). Det uttrykker ønsket om et globalt perspektiv og et lenger tidsperspektiv enn det som har vært vanlig i etterkrigstidens utviklingsbestrebelse. Kommisjonen vil fremme en utvikling som holder livet oppe i alle land og i nye generasjoner. Samtidig fører den videre en velferdsfilosofi som setter konsum i sentrum. Tanken om bærekraftig utvikling bygger på at alle mennesker må få tilfredsstilt sine behov, og da tenker kommisjonen primært på slike ting som mat, klær, hus og arbeid. Det gjelder å ha et levebrød for å overleve. Disse behovene kalles "grunnbehov" (essential needs) (Verdenskommisjonen....1987, s. 42/43).

Et fint trekk ved rapporten, er at den har tatt med sitater fra reaksjoner og kritikk som kom fram i forbindelse med en rekke høringer rundt om i verden. Under Brundtlandkommisjonens offentlige høring i Sao Paulo i Brasil, var det en av tilhørerne som uttalte seg slik:

[104] Dere snakker svært lite om liv, dere snakker for mye om å overleve. [Det er meget viktig å huske at det er når mulighetene for å leve et menneskeverdig liv er forbi, at mulighetene for å overleve blir aktuelle.] (It is very important to remember that when the possibilities for life are over, the possibilities for survival start.) Det lever folk her i Brasil, særlig i Amazonasområdet, som fremdeles lever et menneskeverdig liv, og som ikke ønsker å komme ned på det nivået hvor de bare overlever. (s. 40/40, min overs. i skarpe klammer).

Denne kritikeren uttrykker noe vesentlig. Hvis vi først og fremst er opptatt av å overleve, da har vi mistet det perspektivet som gjør livet verd å leve, det som er spesifikt for menneskelig liv til forskjell fra dyreliv. Brundtlandkommisjonen er opptatt av at vi skal ha noe å leve *av*, men sier ikke noe om hva vi skal leve *for*, hva som er hensikten med å holde livet oppe. Men da mangler nettopp det som kan skape engasjement hos oss og dermed forandringer i praksis.

En "bærekraftig oppdragelse" av neste generasjon forutsetter at vi (voksne) gjennom det vi sier, og særlig gjennom det vi gjør, viser *hvorfor* vi ønsker at livet skal føres videre. Det må være noe bestemt som vi Ønsker skal vare utover vår levetid, når vi velger å sette barn til verden. Alternativet er en konsekvent avvisning av menneskelivet, slik en kan finne det hos filosofen Zappfe (1989, s. 12): Alt liv er lidelse. Lidelse er meningsløst. Derfor sier den siste Messias: "Kjend Eder selv - vær ufrugtbar og la jorden bli stille etter Eder."

Skal vi oppdra barn, er det ikke nok å gi dem økonomisk og materiell trygghet. Vi lever ikke av brød alene. Tillit, gjensidig kjærlighet og mening med livet hører også med til menneskets "grunnbehov". Brundtlandkommisjonen inneholder viktige prinsipper, som vi bør prøve å realisere. Men skal de få betydning i praksis, er det ikke nok å oversette, "translate" (s. xiv), kommisjonens budskap. Det bør både korrigeres og suppleres. I pedagogikkens idehistorie er

det rike kilder å øse av. En rekke av de "store pedagoger" fra Comenius til Freire har vært opptatt av globalt reformarbeid.

Forbilde

Johann Heinrich Pestalozzi er en av de pedagogene som vi møter i pensum til grunnfag i pedagogikk. Pestalozzi levde i Sveits i tiden omkring den store franske revolusjon, da prinsippene om likhet og solidaritet ble proklamert. Pestalozzi var positiv til prinsippene, men skeptisk til hva det kunne komme ut av dem i praksis. I fortalen til en roman som heter *Lienhard und Gertrud*, har Pestalozzi gjengitt en fortelling som han har fra en jødisk rabbiner.

[105] Det fantes blant hedningenes folk, de som bor omkring Abrahams arvedel, noen menn fylt av visdom, menn som ikke hadde sin make verken i det vide eller brede på jorden. De sa: La oss gå til kongene og deres mektige, og lære dem å gjøre folkene på jorden lykkelige!

Og de vise menn vandret ut, de lærte seg språket til kongenes hus og deres mektige, og de talte med kongene og med deres mektige på deres språk.

Og kongene og de mektige roste de vise menn, og ga dem gull og silke og røkelse, *men mot folkene gjorde de fortsatt slik de hadde gjort før* Og de vise menn ble blinde av gullet og silken og røkelsen. De så ikke lenger at kongene og deres mektige handlet uvist og urett overfor alle folk som levde på jorden.

Men en mann fra vårt folk klandret hedningenes vismenn, han ga tiggeren ved veien sin hånd, førte barn av tyver, syndere og utstøtte inn i sin hytte, hilste på tollerne og krigsknektene og samaritanerne på samme måte som på sine brødre, de som var av hans egen stamme.

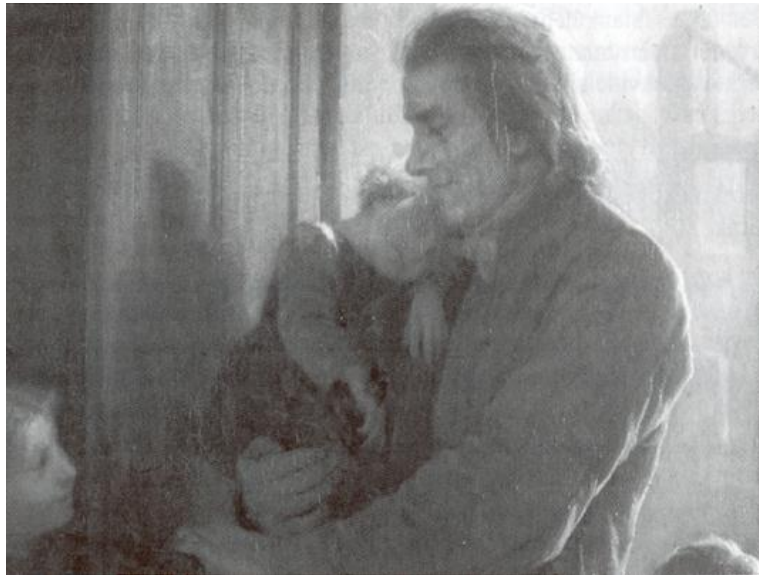
Og hans gjerning, og hans armod, og hans utholdenhet i kjærligheten til alle mennesker vant folks hjerter, slik at de stolte på ham, som på sin far. Og da mannen fra Israel så at alt folket stolte på ham, som på sin far, da lærte han folk hva deres sanne vel bestod i. Og folket hørte hans stemme, og fyrstene hørte folkets stemme. (Pestalozzi, 1781/1977, min overs.).

Romanen *Lienhard und Gertrud* beskriver landsbyen Bonnal, som blir dominert og utbyttet av en korrump og kynisk fogd. Mureren Lienhard er biperson. Den som klarer å bryte fogdens makt er Gertrud, kona til Lienhard. Det hun setter i gang i sin familie får ringvirkninger til hele lokalmiljøet. Det starter i hjemmet. Gertruds hjem er preget av orden, arbeidsomhet, måtehold, kjærlighet og tro. Den skolen som settes i gang, bygges på hennes oppdragelsesprinsipper, og ut fra hennes ideer blir også arbeidet i landsbyen bedre organisert, slik at alle tjener litt. Handlingen gir et mønster for koordinert reformarbeid, både politisk og økonomisk og pedagogisk med samarbeid mellom familie/nærmiljø og skole.

Pestalozzi tok selv konsekvensene i praksis. Han gjorde utrettelige anstrengelser for å hjelpe dem som i datidens kaotiske politiske situasjon var blitt gatebarn. Et bilde som ble malt hundre år senere, forteller mer enn ord om hvorfor han er blitt et forbilde for senere

pedagoger. Legg merke til malerens bruk av lys og mørke, og hvordan de forskjellige barna forholder seg til Pestalozzi.

[106]

Albert Anker.- Pestalozzi und die Waisenkinder [Pestalozzi og barnehjemsbarna], 1870. Kunsthau Zürich.

Hva var så det bærende prinsipp for Pestalozzis oppdragergjerning? Det finner vi fint konkretisert hos Bjørnson i *En glad gutt*, fortellingen om Bård skolemester og Øyvind. Det bærende prinsipp for livet og oppdragelsen er her formulert som "**kjærlighetens gjenskapermakt**". Bård levde lenge et mislykket liv. Han både led vondt og gjorde selv vondt på grunn av en strid han hadde med broren sin om ei gullklokke som de arvet etter faren. Først på brorens dødsleie ble de forsonet, og det førte til at Bård ble behandlet på en ny måte i bygda.

Alle hilste på ham, som på en der har hatt stor sorg og atter funnet glede, eller som på en der meget lenge har vært borte. Bård ble sterk av sinn ved denne vennlighet omkring seg, han ble Gud hengiven - og ville bestille noe, sa han, og så ga den gamle korporal seg til å være skolemester. Hva han innprentet barnene både først og sist, var kjærlighet, og selv øvde han den, så ungene holdt av ham som av en lekekamerat og far på én gang...

Størst inntrykk på barnene gjorde det alltid når skolemesteren før i sangen somme tider holdt en liten tale til dem og i det minste én gang hver uke leste opp noen vers for dem, som handlet om å elske sin neste.

[107] Når han leste det første av disse vers, skalv han i stemmen, skjønt han vel nå hadde lest det i 20-30 år; det lød:

*Elsk din neste, du kristensjel
tred ham ikke med jernskodd hæl,
ligger han enn i støvet!
Alt som lever, er underlagt
kjærlighetens gjenskapermakt,
bliver den bare prøvet.*

(Bjørnson, 1860/1955, s. 23).

Sparre Olsen har laget en fin melodi til dette verset, og vi prøver å synge det sammen.

ELSK DIN NESTE

SPARRE OLSEN

1. Elsk din nes-te, du kris-ten-nel, tred ham ik-ke med
jern-skodd hæl, lig-gee han ean i sto-vel.
Alt som le-ver er un-der-lagt kjær-lig-he-tenk
gjen-ska-per-makt, bli-ver den ba-re prø-val.

© Norsk Musikforlag A/S, Oslo Bjørnstjerne Bjørnson
Fra *Vea, Engström & Cederlöf, 1970/1977, s. 30.*

Pestalozzi har holdt en tale til sine elever, som Bård kunne ha holdt og som kanskje kan ha noe å si også til oss i dag; her fritt gjengitt som en tale til dere:

Kjærligheten er det eneste, det evige fundament for vår danning som mennesker. Det er ikke undervisningsmetodene, ikke utvikling av intellektet eller læring av ferdigheter som er det mest sentrale. Undervisningen som sådann skaper verken kjærlighet eller hat. Derfor er ikke undervisningen og kunnskapene det vesentligste i oppdragelsen. Kjærligheten er midtpunktet, og fra den utgår alt det viktigste i oppdragelsen. All bestrebelse på å gjøre dere forstandige (gi dere kunnskaper), all bestrebelse på å gjøre dere dyktige [108] (gi dere ferdigheter) - ville være forgjeves hvis arbeidet ikke bygget på kjærlighetens guddommelige krefter. Det menneske som kunne flytte fjell, men som ikke har kjærlighet, ville være som en klingende bjelle. Mine elever, den kraft og styrke dere kan utfolde, har bare verdi og er bare stor, når den utfoldes i kjærlighet. Menneskets egenart ligger ikke i de enkelte ferdigheter, ikke i menneskets ulike evner og krefter. Menneskets egenart er ikke i hendene og ikke i hjernen. Det som skaper enhet i alle menneskets krefter, menneskets sanne og egentlige kraft - ligger i kjærligheten. I kjærligheten smelter kjennskap, kunnskap, viten og handling sammen til en enhet, og blir sanne menneskelige krefter. Harmoni mellom hodets, håndens og hjertets oppdragelse forutsetter at hjertet er i sentrum. (Fritt utformet med utgangspunkt i Pestalozzi's *Reden an mein Haus*, Basel, 1943, s. 36 ff, her hentet fra Ballauff og Schallers samling av tekster fra pedagogikkens historie, 1970, s. 484-485).

Pie Jesu, qui tollis peccata mundi

Det gode forbilde er en mektig kraft i livet og den grunnleggende kraft i oppdragelsen. Problemet er at ingen av oss har en fullkommen kjærlighet, ingen av oss har et godt hjerte tvers igjennom. Dette henger sammen med at vi vil klare oss selv - uten Gud. Vi sier nei til

Gud som er kjærlighetens kilde, og derfor blir vår kjærlighet stykkevis og delt. Selv en bærekraftig oppdragelse ledet av framtidsrettet fornuft og kjærlighetens gjenskapermakt, vil komme til kort. Både oppdrager og unge er mennesker. Begge trenger tilgivelse. Den mest grunnleggende bærekraft i livet må også kunne bære vår synd. Døperen Johannes pekte på Jesus og sa: "Se der Guds lam, som bærer verdens synd". Hans kraft bærer både i livet og i døden. Vi skal til slutt lytte til en sats fra Andrew Lloyd Webbers *Requiem* (dødsmesse), en nydelig utformet duett mellom kvinnesopran og guttesopran: "Pie Jesu, qui tollis peccata mundi, dona eis requiem" / Milde Jesus, som bærer verdens synder, gi dem fred.

[109]

Kilder

- Ballauff, T, og Schaller, Y, (1970). *Pädagogik: Eine Geschichte der Bildung und Erziehung*. Bd. II. Freiburg: Verlag Karl Alber.
- Bjørnson, B. (1955). *En glad gutt*. Oslo: Gyldendal. (Opprinnelig utg. 1860).
- Pestalozzi, J. H. (1977). *Werke. Bd. 1. Lienhard und Gertrud*. München: Winkler. (Opprinnelig utg. 1781).
- Vea, Y., Engstöm, B. O., og Cederlöf, E. (1977). *Vi gjør musikk*. Oslo: Norsk Musikkforlag. (Svensk utg. 1970).
- Verdenskommisjonen for miljø og utvikling (1987). *Vår felles framtid*. Oslo: Tiden. Engelsk utgave: World Commission on Environment and Development. (1987). *Our common future*. Oxford: Oxford University Press.
- Webber, A. L. (1985). *Requiem*. [plate] EMI 066 27 0242 1
- Zapffe, P. W. (1989). Den sidste Messias. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 5 (4),3-12.